

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr.

Fylke: Nordland,

Tilleggsspørsmål nr. 36 del

Herad: Beiarn,

Emne: Kelsing, fatter og ælferd

Bygdelag:

Oppskr. av: Foug. Steen

Gard: Thaul,

(adresse): Skoldjord

G.nr. 45 Br.nr. 6

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Måten å reise folk på.

A. Ved forskjellige anledninger.

Den er en ang. heretninger fra gammel og eldre tid om at folk for spøk la for dagen sin mening både i ord og handlinger, hvad de mente om uakten eller grannens gjæren og lakm, viss de gjorde dårligt arbejde eller handlet mal gammel stikk å bruk.

1. Når flere slog gress sammen, mente det at en eller flere kunne være meget flintere å slå en de andre. De kunne da stå som kapp. Den som da var sterk å flink til å slå, slog forbi de andre, da han så var kammert et stykke foran kunne han for spøk slå toers over den de andres skinganger skulle gå. De sa da at han slo de andre på halve. Eller de kunne si: Han var så snar å slå at han slo de andre aldeles på legd.

Den ene slo de andre på legd. Begrepet: å bli slådd på legd, har oppriindelig en annen betydning. Det blev sagt om en her kapt i kantskolen med en anden, at den som kapt blev slådd aldeles på legd. Det ville si at verkammerde mistet alt han eier, og blev fattig som en der hadde gå på legd (et legdslem)! Det blev også for spøk sagt om

en jente der hevet forlovelsen med Kjeres teen, at hun hadde slådd ham aldeles på legd. At en sønn var flinkere en den andre til å skjere korn, skar den andre på halve, blev ofte gjort for spøk. Den sønn blev slådd eller skækk på halve likle det ikke og beflitter sig gjerne på å klare sin part av arbeidet. At der blev satt opp halvefigurer for den sønn sammen med skjeringen, er ikke kjent her.

2. Den skikk, å reise påler og stokker på veggen eller ved døren til karene som var ute etter midt på skjortorsdag eller andre hestente netter, er ukjent her i bygden.

3. Skikken med å gi julekåka, er godt kjent her i bygden, og eldre folk husker godt skikken fra sine barne år. På enkelte gårder hvor gammel tradisjon har holdt sig lengst, holdt skikken sig til begyggelsen av dette århundredet. Kiste, men da bare for spøk. Den i spårelsen nevnte skikk fra Nord-Norge, at ungdommen på skog satte en bål eller en tjene på taket, og iblant kalte det for julekåka, var ikke vanlig skikk, og hadde i hvert fall sammen med den gamle skikk; å gi julekåka å gjøre. Den de gjorde den slaks skog, var det bare et slag av ungdommelig overvakt, og lyst til å holde lereu der gav sig et slag på den måten. Til å gi julekåka, var kjent ikke bare i Nord-Norge men ellers en anse andre steder i landet, flere århundrer bakover i tiden. Her holdt skikken sig i den opprindelige form på enkelte gårder helt til sidste århundredet kiste. Fra begyggelsen av, var julekåka en måte å reise på, og kammer av ordet: skaka, som enda brukes her i bygden. Utaleformen for skaka er: skak, skaka, skakes og skakingen. Du må skak da, da hei skaka,

da skakes i kop, da fekk skakingen. Skaka, er det samme som å ryste. Juleaften morggen måtte alle vere opppe gryn tidlig. Kest kl. 3. eller seinest kl. 4. Det var megal som skulle gjøres før helgen, kl. 12 var det halv helg og kl. 6. regel en at høytiden begynte, og da måtte alt vere i rima gjort, kl. 8- halv ni skulle alle vere i seng. Det var alltid krangle dager før jule, og ungdommen var trell, og hadde sunket for å forlate sengen så tidlig. Når de skulle rekkjes måtte de ha i å skåle (ryste) dem våken. Det heule at de sovnet til i gjenn, da måtte de under tiden i vei med sap linnen, og da slo de kraftig på skinnjellene og kauske også på flingene så det lød for å få søvneren riktig våken. Når de da i senere tid ga noen julekaka, parret gjerne den som stod først opp om morggen å lure seg i vei med en, sap linn å bruke lår på sengkleene til den som sov lenger og rope; no får dakk julekaka. Det var gjerne en eldre tjenerstjente, eller en anden av de eldre som var tidlig opppe juleaften som hadde marno av å gi de andre julekaka. Det var ingen som oppfattet det som deres bevisning å få julekaka. Det var oppriidelig et bevis på at vedkommende ikke ville stå tidlig opppe juleaften.

B. Ved å sette marno på folk.

4. Var det en ting som antreut aldrig heule, så var det at noen gikk ut på besøk første juledag. På gården Molid, hvor gammel skikk å bræk har holdt sig lengst her i bygden, fortall smeden Tveud Pedersen (1877), at, foren, smeden Tveud Pedersen (1829-1908) alltid leste prekenen på sön og helligdage når de ikke var til kirke. Om sön-dagene kom eller gammel skikk, mahoene å bøl i røyjeli, som de kalte det. Første juledag kom ingen uten å bli hulen. Tveud fortalle; Jeg husker en gang da jeg var små gut, da skulle

4.

jeg få vere med, mar' å he i vaujeli første juledags
 Formiddag. Mar tok en staf med seg i hauden.
 Nabo huseme stod da eller den gamle uaksamer hin-
 anden. Da vi kom til oflerdøren, baaket, mar' på døren
 med staven, for huu skulle ikke gå inni huseme første
 juledag. Det var alltid kauen i huse et som lukket
 opp å spurde hvad vi ville. Mar spurte da om de ville
 komme i vaujeli? Hvor til de svarte bakk, det ville
 de gjerne, og de kom da alle som kunne. Den som like-
 nell overså gammel skikk å gikk på besøk første
 juledag, blev kalt: Jul-Per.

5. Etter gammel skikk, skulle alle ha et eller
 flere nye kleplagg til jul, helst i underbøg som
 skulle taes på juleaften eller midtdag når de hadde
 vasket seg, og skulle bytte på seg hele kleeene. Var
 det noen som i det firk, blev han spurk om han
 skulle vare sjetten bakk i jula.

6. Næe almindelig brukk å keuavne på folk som
 forsåmte eller overså det som vanlig var skikk å brukk
 og gjorde det anderledes, var det ikke, men blev udselkenke
 samtall som den der ikke eiet folkeskikk, eller var fri
 for folk vel. Hvorledes folk bedåinte eller kalt dem
 som ikke oppvådte det han skulle, herodde på
 hvad det var han skulle oppvå, og hvem det var som
 bedåinte svingen. Var det noe en tok folk på
 som de fleste anså for at han ikke kunne oppvå
 eller klare, blev saummenliquet med en som de kalte
 "Stor Klaus", der alltid hadde store planer og var
 "storseukt", men iintelt fikk utført. Ellers kalte
 de en som samlet med arbeidet, og fikk lite eller
 iintelt utført for; ei same, søg'syne, kusse ladd,
 langvassum vårhog og flere andre var i
 samme lei.